

Reflexions sobre la realitat penitenciària durant la crisi sanitària de 2020

Mitjançant aquest document, pretenem transmetre als i les jutgesses de vigilància penitenciària la nostra preocupació per les condicions de vida dels i les internes dels centres penitenciaris de Catalunya durant la crisi sanitària pel COVID-19. Volem realçar el rol que aquests jutges i jutgesses tenen de vetllar pels drets dels i les internes, així com analitzar el llistat de mesures que algun jutjat de vigilància penitenciària ha confeccionat i indicar els buits que no queden coberts i que requereixen atenció per part d'aquests jutjats.

1. Les funcions de *vigilància* i de *proposta* dels i les jutgesses de vigilància penitenciària

La introducció de la figura dels i les jutgesses de vigilància penitenciària no va ser un caprici del destí. Antigament l'Administració era jutge i part en els processos de les persones que complien condemna de presó, però, afortunadament, dita concepció va canviar. I ho va ser, entre d'altres, per la Declaració Universal dels Drets Humans, les Regles Mímines de les Nacions Unides per al tractament dels reclusos i pel Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i les Regles Mímines de el Consell d'Europa, de 1973, on l'article 56. 2 va recomanar que *"el dret dels reclusos i la legalitat de l'execució de les penes siguin assegurats mitjançant el control d'una autoritat judicial o qualsevol autoritat, que no pertanyi a l'Administració Penitenciària"*.

Així va aparèixer en la Llei orgànica general penitenciària la figura dels i les jutgesses de vigilància penitenciària, que es van convertir en garants del correcte funcionament dels establiments penitenciaris, en els casos en els que directament i particularment resultessin afectats els drets de les persones que es troben a la presó. Així doncs, les seves funcions venen recollides expressament en aquesta llei orgànica, i entenem que en l'emergència sanitària produïda pel COVID-19 és quan es fa més necessària la seva presència i intervenció per garantir la tutela dels drets que es puguin veure afectats.

Entre les funcions dels i les jutgesses de vigilància penitenciària volem recordar que hi ha la funció de vigilància mitjançant visites als centres penitenciaris, de conformitat amb l'article 76. 2 lletra h) de la LOGP. Pensem que en l'emergència sanitària produïda pel COVID-19 aquesta funció s'ha d'intensificar encara més, ja que s'estan veient afectats multitud dels drets de les persones que estan a la presó, com ara el dret a la salut, tant en la vessant de la salut física com psíquica; el dret al tractament penitenciaris, que s'ha vist afectat, entre d'altres, amb la mesura de suspensió dels permisos de sortida; el dret a participar en les activitats del centre, com ara l'escola o el poliesportiu, amb les mesures de confinament dins de cada mòdul; així com el dret

a les relacions amb l'exterior, que s'ha vist afectat amb la suspensió de les comunicacions orals dels i les familiars dels i les internes. Som coneixedors de les mesures que s'estan adoptant per part de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima de el Departament de Justícia (en endavant, Secretaria), però malgrat l'esforç que s'ha fet pensem que aquestes mesures no són suficients. És per això que considerem que els i les jutgesses de vigilància penitenciària no han de baixar la guàrdia, ans el contrari, exercint ara més que mai el seu rol de vetlla dels drets dels interns.

Considerem encertades algunes de les mesures que ha pres la Secretaria en relació a l'emergència sanitària, com per exemple, que el 90% de les persones que estaven en tercer grau estiguin confinades al seu domicili o que d'aquestes, 56 persones que vivien en règim de segon grau però amb aplicació de l'article 100.2 del Reglament Penitenciari abans de la crisi sanitària hagin estat ara progressades a tercer grau. També considerem encertada l'aplicació del règim de vida de l'article 86.4 del Reglament Penitenciari a 16 persones amb salut vulnerable per patologies prèvies i a 45 persones septuagenàries, o l'aprovació que 15 persones classificades en segon grau compleixin les penes recloses en els seus domicilis mentre duri l'estat d'alarma, en virtut dels articles 86.4 i 100.2 del Reglament penitenciari. D'aquestes, 4 d'elles ja estan en els seus respectius domicilis i la resta està a l'espera de l'aprovació judicial.

Tanmateix, pensem que aquestes mesures per descongestionar els centres penitenciaris podrien ampliar-se i estendre's, per exemple, a les persones que es troben classificades en segon grau que ja hagin gaudit de permisos de sortida sense incidències, a les persones que els hi queden pocs mesos per al llicenciamnt de la condemna, a les 101 persones que tenen aprovat l'article 100.2 del Reglament Penitenciari però que no se les ha progressat de grau, ni aplicat se'ls ha aplicat l'article 86.4 del Reglament Penitenciari i al 59% restant de persones septuagenàries que són grup de risc i que encara estant pendents de ser avaluades. Desconeixem el nombre de persones amb salut vulnerable a les presons catalanes, però la xifra de 16 que s'ha fet oficial ens sembla una xifra baixa, tenint en compte que el total de la població reclusa a Catalunya ascendeix a 8.391 persones. L'aplicació d'aquestes mesures seria temporal, ja que a aquestes persones no se les progressaria de grau de tractament, i l'efectivitat del compliment de la pena de presó quant a retenció i custòdia no es veuria afectat, tenint en compte l'estat d'alarma i el seguiment i control dels i les professionals penitenciàries. És més, com a garantia de bon ús d'aquesta mesura temporal, cal tenir en compte l'amenaça que suposa un eventual procediment penal per un delictes de trencament de condemna en el cas de no tornar al centre penitenciar un cop finalitzi l'estat d'alarma, el qual suposaria clarament un retrocés en el seu tractament penitenciar i la seva evolució cap a un règim de vida més flexible.

Considerem per això que cal que els i les jutgesses de vigilància penitenciària intensifiquin les visites en els centres penitenciaris i les videoconferències amb els i les internes, perquè puguin conèixer de primera mà quina és la situació real que s'està vivint en els centres penitenciaris de Catalunya a través de les persones que directament ho estan patint. D'aquesta manera, amb un coneixement proper podran proposar mesures a aplicar a cada centre, en la mesura que les seves competències els ho permeten i en compliment de les funcions que per llei se'ls proporciona, pal·liant així les conseqüències que aquesta emergència sanitària està produint en l'exercici dels drets de les persones que estan a la presó. En aquest sentit, volem recordar que l'article 77 de la Llei orgànica general penitenciària els atorga aquesta funció de *proposar*, la qual entenem que exerciran amb més rigor com més visites als centres facin, ja que podran conèixer al moment i amb immediació les conseqüències de la implementació de les mesures que s'adoptin per part de la Secretària de mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima de el Departament de Justícia i, a la vegada, detectar-ne les mancances per plantejar les propostes que considerin necessàries.

Volem destacar que les propostes que poden dirigir els i les jutgesses de vigilància penitenciària afecten, entre d'altres, les següents matèries:

- l'ordenació de la convivència interior dels centres penitenciaris;
- l'organització de les activitats dels tallers i de règim;
- l'assistència mèdica;
- les activitats de tractament penitenciari en sentit estricte.

Així doncs, la seva funció té un abast prou ampli perquè puguin fer recomanacions a la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima del Departament de Justícia en el context d'aquesta emergència sanitària pel COVID-19. I sobretot, particularment, en relació a l'adopció de mesures mèdiques de caràcter preventiu, abans que sigui massa tard per actuar. Tan sols 4 de les 15 persones classificades en segon grau a les que se'ls ha resolt l'aplicació de l'article 86.4 del RP són a casa seva ¿No seria més lògic que els i les jutges de vigilància penitenciària adoptessin una posició comuna davant d'aquesta emergència sanitària i tendissin la mà a la Secretaria avançant, en forma de proposta, que és possible la interpretació que s'està fent del Reglament penitenciari i que es recomana realitzar-la en els casos que hem apuntat abans?

Insistim en la necessitat que els i les jutgesses de vigilància penitenciària exerceixin un paper actiu en aquesta emergència sanitària per garantir que no es vulnerin els drets de les persones que estan a la presó. En la importància que en els supòsits en què ja s'han vist afectats aquests drets, es posicionin respecte les mesures adoptades per part de la Secretària i, si s'escau, emetin propostes per pal·liar els

efectes que han comportat. Per exemple, què opinen els i les jutgesses de vigilància penitenciària de la suspensió de les comunicacions orals? Consideren que és suficient la compra de 230 telèfons mòbils? O que dia d'avui encara no estigui en funcionament el servei de videoconferència per als i les familiars en alguns centres? Es lògic que no hi hagin torns d'entrada al menjador i que estiguin en un mateix espai tancat entre 100-150 persones, sense que puguin mantenir distàncies de seguretat, ni vestir mascareta per l'obvietat d'haver d'ingerir els aliments? Es troba a faltar un posicionament comú dels i les jutgesses de vigilància penitenciària per atendre amb urgència les necessitats que sorgeixen diàriament en els centres penitenciaris de Catalunya.

2. El llistat de matèries que requereixen una atenció urgent per parts dels jutjats de vigilància penitenciària

No només això, sinó que, a més, entenem que l'Acord de la Junta de Jutges de Vigilància Penitenciària en relació a les matèries que es consideren urgents deixen moltes matèries sense l'atenció deguda. Caldria afegir les següents matèries, ja que el fet de no tramitar-les vulnera drets fonamentals dels i les internes, com ara el dret de defensa i el dret a la tutela judicial efectiva. Proposem, doncs, incloure en aquesta llista de matèries considerades urgents, les següents:

- recursos d'alçada contra resolucions de Secretaria denegació de la progressió en tercer grau;

- recursos d'alçada contra resolucions de Secretaria de denegació de l'article 86.4 RP;

- recursos d'alçada contra propostes de la Junta de Tractament desfavorables per l'aplicació del règim de vida de l'article 100.2 RP;

- en matèria de sancions disciplinàries, proposem dues alternatives:

 - o bé es resolen els recursos contra qualsevol sanció disciplinària;

 - o bé es dicta un acord pel qual s'interpreti l'article 260.4 del RP Reial Decret 190/1996, conforme el temps transcorregut durant la vigència de l'estat d'alarma es descomptarà del temps de cancel·lació, de manera que la resolució tardana dels recursos contra les sancions no interfereixi en un allargament de les cancel·lacions de les sancions, ja que això perjudicaria al tractament penitenciari.

- recursos d'alçada contra les resolucions de la Secretaria per les quals s'acordi una regressió de grau o un manteniment de primer grau de tractament;

3. Desideràtum

En base a tot allò exposat anteriorment, demanem als i les jutgesses de vigilància penitenciària que:

- es **reuneixin amb representants de la Secretaria**, per tal de:
 - conèixer de primera mà quines són les mesures que s'han adoptat, així com informar-se de la prevenció adoptada respecte dels i les internes amb patologies prèvies, persones septuagenàries, internes embarassades, o altres col·lectius susceptibles de ser grups de risc;
 - conèixer quina és la proposta per traslladar el pla governamental de desescalada del confinament als centres penitenciaris;
- facin com a **mínim una visita presencial a cadascun dels centres penitenciaris** de Catalunya per comprovar l'organització interna i l'estat dels i les internes enmig de la crisi sanitària, evidentment proveïts de les mesures de seguretat mèdiques necessàries;
- **reprenguin les videoconferències** amb els i les internes, per tal de fer un seguiment del seu estat durant la crisi sanitària, establint que el contingut de les videoconferències serà exclusivament de **queixes o matèries relatives a les mesures i l'organització del centre per la crisi sanitària**;
- comprovin el **compliment de la mesura de comunicació** amb els familiars a tots els centres penitenciaris, la qual ha de suplir les visites *vis a vis* o familiars:
 - increment de minuts i número de trucades als familiars;
 - implementació de videoconferències amb els familiars;
- proposin **mesures de prevenció de contagi**, tals com el compliment a domicili de les penes de presó mentre duri l'estat d'alarma d'alguns/es interns/es:
 - tenint en compte que l'article 100.2 del Reglament Penitenciari permet combinar aspectes característics de cadascun dels graus de tractament, pot establir-se el compliment temporal de la pena de presó al domicili de l'intern o interna classificat en segon grau de tractament, mitjançant l'aplicació de l'article 86.4 del Reglament Penitenciari.
 - Per tant, hi hauria la possibilitat que:
 - aquells o aquelles internes que ja haguessin gaudit de permisos de sortida, puguin complir temporalment la pena de presó al seu domicili;

- aquells o aquelles internes que ja sortien a treballar en aplicació de l'article 100.2 del Reglament Penitenciari, se'ls amplii el règim de vida i compleixin també la pena de presó al seu domicili, temporalment;
 - aquells/es interns/es amb penes curtes o que els queda pocs mesos pel llicenciament de la condemna;
 - en ambdós casos, sempre amb el control dels i les professionals dels centres penitenciaris;
- proposin **mesures de seguretat** per als i les internes, tals com:
 - torns per acudir al menjador, dividint en dos o tres grups els i les internes, per tal de garantir les distàncies de seguretat i una millor higiene de les taules del menjador;
 - l'obligació de proporcionar-los guants i mascaretes, així com solucions hidroalcohòliques com a equips de protecció individual;
 - la neteja del centre amb productes adequats per garantir la higiene i desinfecció necessàries;
 - la possibilitat de dutxar-se tants cops al dia com en tinguin necessitat, per garantir una higiene personal, en aquells casos en què les dutxes són compartides i externes a les cel·les;
- proposin **mesures sanitàries**, tals com:
 - la realització de tests a tota la població penitenciària i al personal professional dels centres;
 - la derivació en centres hospitalaris de tots aquells/es interns/es que siguin positius en COVID-19 i presenten simptomatologia greu i que estiguin actualment en mòduls penitenciaris medicalitzats;
- incentivin a les Juntes dels centres penitenciaris perquè:
 - **remetin les propostes favorables de permís als jutjats**, remissió que ara no s'està produint per instrucció de Secretaria, a fi de tenir-les a disposició per poder-les anar tramitant, en la mesura del possible;
 - **celebrin les juntes relatives a la concessió de primers permisos**, es notifiquin als interns i es pugui tramitar, en la mesura del possible, l'aprovació dels favorables, sens perjudici de la seva suspensió durant la vigència de l'estat d'alarma, i els recursos dels no favorables.

Barcelona, abril de 2020

Comissió de Defensa dels Drets de la Persona i del Lliure Exercici de l'Advocacia de l'ICAB